

6. Monitoring

Táto kapitola sa zaoberá monitoringom, t.j. zbieraním a systemizáciou informácií od rôznych skupín v škole. Sú v nej naznačené dôvody prečo robiť monitoring, definované skupiny od ktorých sú získavané informácie a metódy a nástroje na zber a systemizáciu informácií. Pozornosť je tiež venovaná opisu a práci s týmto materiálom. Táto kapitola by sa mala čítať v kontexte s dotazníkmi a inštrukciami k dotazníkom / pozri metodiku 6.1 a prílohu 3/.

Monitoring je zbieranie a organizácia trendov určitých dát alebo dát týkajúcich sa konkrétnej témy. Tieto dáta môžu byť použité na interpretáciu a hodnotenie. Monitoring určitých aspektov je základom pre evaluáciu a pre vytvorenie intervencií podľa potreby jednotlivých škôl. Hoci monitoring a evaluácia majú rozličný koncept a sú úzko späté, dobrej evaluácii predchádza použitie monitorovacieho systému na zbieranie a organizáciu informácií. V tejto kapitole sa rozoberajú hlavné aspekty monitoringu a prezentujú sa tu nástroje na monitoring a zhromažďovanie informácií. Evaluácie sa týka kapitola 7.

Monitorovací systém sa skladá zo sady dotazníkov /Nástroj 6.1/, počítačového programu na jednoduchú štatistickú analýzu a inštrukcií na použitie monitorovacieho systému /Príloha 3/. Kvôli lepšej orientácii je na začiatku vhodné zbežne prelistovať celú kapitolu.

Monitoring môže byť vedený rôznymi spôsobmi. V tejto publikácii sa kladie dôraz na štandardizované nástroje a na návod ako získavať údaje na školskej úrovni. Monitoring v škole môžeme uskutočňovať bez prítomnosti externých odborníkov. Ak je obtiažne navrhnuť štandardizovaný model na zber kvalitatívneho materiálu, v tejto kapitole sú navrhnuté aj iné možnosti na zber a používanie kvantitatívnych dát.

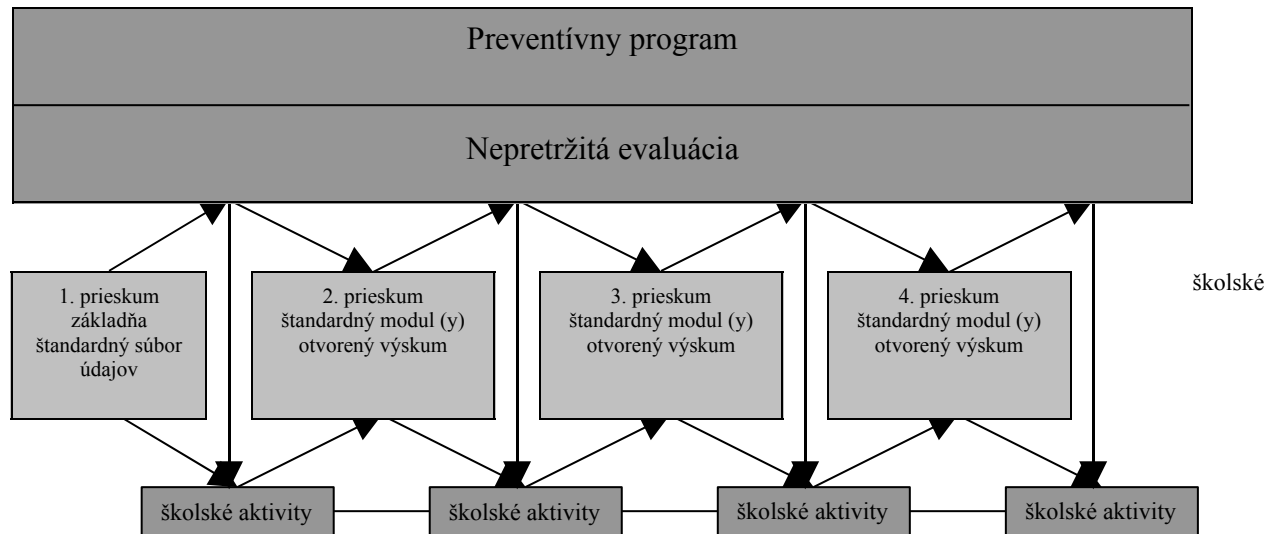
V ideálnom prípade je monitoring súčasťou integrovaného systému /pozri obrázok 6.1/ , ktorý poskytuje základ pre školské aktivity a spätnú väzbu týchto procesov. Nástroje prezentované v tejto kapitole môžu byť použité aj samostatne, ale ich účinnosť sa znižuje, ak nie sú podporené ostatnými meraniami.

Monitorovací nástroj používaný v prevencii by nemal byť zameraný iba na konzumáciu drog. Ostatné subjekty monitoringu sú rovnako dôležité napr.: sociálna atmosféra v škole, spätnú väzbu na prebiehajúce aktivity atď. Monitoring je kľúčovou oblasťou v drogovej prevencii na škole a dôležitou súčasťou v stanovovaní si ďalších činností.

Keď chceme vyvinúť dobrý monitorovací nástroj, je dôležité zodpovedať na tieto štyri otázky:

- **Prečo** chceme monitorovať ?
- **Ktoré** skupiny budú poskytovať informácie ?
- **Ktoré** subjekty budú monitorované ?
- **Ako** sa monitoring uskutoční ?

Obr. 6.1
Model úlohy monitoringu a evaluácie v preventívnych aktivitách

6. 1. Prečo chceme monitorovať ?

Keď zavádzame alebo spúšťame nejaký program na škole, je dôležité aby sme mali informácie o východiskovej situácii a tiež aby sme boli schopní sledovať ako sa veci v priebehu programu vyvíjajú. Na to, aby sme mohli upravovať a prispôbovať aktivity programu, musíme byť v predstihu dobre informovaní . Plány a ciele je potrebné stanovovať na základe poznania aktuálnej situácie. Potrebné je tiež merať kvantitu a kvalitu dosahovaných cieľov.

Keď zavádzame nejaký program na ovplyvnenie určitého javu, ešte pred zavedením programu je potrebné mať jasný obraz o východiskovej situácii a metódu na meranie efektu programu .

Monitorovací nástroj je dôležitý z viacerých dôvodov:

- **Plánovanie:** Je dôležité poznať aktuálnu situáciu. Toto posúdenie by malo byť založené na objektívnych poznatkoch a nie na odhade. Monitorovací nástroj nám ukáže objektívny obraz situácie ešte pred uskutočnením intervencií a poskytne základ pre plánovanie intervencií. Tak je možné identifikovať problémové oblasti a stanoviť si merateľné ciele.
- **Evaluácia a zdokonaľovanie aktivít:** Väčšina neistôt pri realizácii aktivít spočíva v otázke, či sú aktivity úspešné a či sa prostredníctvom nich dosiahol stanovený cieľ. Monitorovacie nástroje sú preto vhodné na meranie úrovne úspešnosti jednotlivých aktivít. Žiadna nová aktivita by sa nemala začať uskutočňovať bez prispôbovania sa na situáciu. Je dôležité vedieť, čo prinesie a naopak čo neprinesie túžobne očakávaný efekt. Do monitorovacieho nástroja je preto potrebné zaradiť otázky týkajúce sa jednotlivých aktivít. Takýmto spôsobom získame spätnú väzbu a taktiež základ pre zdokonaľovanie aktivít.
- **Materiál pre aktivity:** Výsledky monitoringu nám môžu poslúžiť ako užitočný materiál na nové aktivity /napr. námety na diskusiu, tému vyučovacej hodiny .../.

- **Motivácia:** Ak program alebo intervencia pokračuje, je potrebné poskytnúť spätnú väzbu jednotlivcom, ktorí program uskutočňujú. Monitorovací nástroj pomáha aktivovať zmeny a spätná väzba z konkrétnych aktivít je tak postupne objektívna.
- **Zameranie sa na subjekt:** Uskutočňovanie prieskumu a prezentovanie východísk zvyčajne vedie k zvýšeniu záujmu o daný subjekt. Takéto zvýšenie záujmu môžeme využiť na získanie podpory na implementáciu aktivít a na zintenzívnenie stupňa záujmu o subjekt.
- **Dojem zmeny:** Monitorovanie počas nejakého obdobia nám poskytne obraz ako sa veci vyvíjajú, či majú zmeny pozitívny alebo negatívny trend. Toto je dôležité pre feedback a pre účely evaluácie.
- **Informácie o vás:** Je zaujímavejšie sledovať tabuľky a grafy odrážajúce situáciu na vašej vlastnej škole, ako sledovať informácie o celoštátnom priemere a všeobecnej situácii.

6.2. Ktoré skupiny majú byť monitorované?

Keďže, že komplexný preventívny program sa týka celej školskej komunity, informácie musia tiež byť získavané z viacerých zdrojov, nielen od žiakov.

Vo všeobecnosti existujú štyri hlavné zdroje informácií:

- Žiaci
- Rodičia
- Učiteľský zbor
- Škola ako celok

Žiaci sú najvhodnejšou skupinou na získanie informácií. Taktiež otázky na cieľovú skupinu vo väčšine prípadov predstavujú dôležitú časť monitoringu. Napriek tomu nesmieme zabúdať na ostatné skupiny tvoriace súčasť školského života. Žiaci nesmú byť považovaní za izolovanú skupinu, pretože sú v neustálej interakcii a komunikácii s učiteľmi, rodičmi a ostatnými osobami v škole. Aj títo účastníci školského systému ovplyvňujú fungovanie školy a to, čo sa v škole udeje.

Rodičia sú najdôležitejšími autoritami v živote žiakov a majú na nich veľký vplyv. Aj keď sa rodičia priamo nezúčastňujú školských aktivít, majú silný vplyv na to, či budú úspešné. Ak rodičia nepodporujú ciele školských aktivít, má to negatívny vplyv na úspešnosť aktivít. Na druhej strane, rodičovská zaangažovanosť a podpora aktivít slúžia na posilnenie zámeru školy a majú pozitívny vplyv na výsledky.

Učitelia sú so žiakmi v dennom kontakte a sú ústrednými postavami v škole. Sú zodpovední za preventívne aktivity, odučenie hodín a organizovanie rôznych aktivít. Na posúdenie celkovej situácie má veľký vplyv monitorovanie názorov učiteľov.

Škola ako celok. V každodennom živote školy zohrávajú svoju úlohu aj iné osoby alebo skupiny ľudí. Riaditeľ školy zhromažďuje agendu, riadi, rozhoduje. Administratívni pracovníci tiež prichádzajú do kontaktu so žiakmi, ale v iných situáciách ako učitelia. Poradcovia, školské zdravotné sestry, školský psychológ a ostatní špecializovaní pracovníci školského zboru zohrávajú dôležité úlohy pri realizácii školského preventívneho protidrogového programu. Vrátnici, upratovačky, kuchárky a iní pracovníci poskytujú i služby škole, taktiež zohrávajú úlohu v samotnom chode školy a prispievajú k

celkovej atmosfére. Majú iný vzťah k žiakom a môžu byť pre nich modelovými predstaviteľmi určitých rolí alebo len ľuďmi, s ktorými sa dá porozprávať. Všetci títo ľudia sú dôležití pre fungovanie školy ako celku a informácie získané od nich sú cenné.

6.3. Čo monitorovať?

Keď sa začína realizovať školský preventívny drogový program, je prirodzené, že hlavné úsilie sa zameria na konzumáciu drog u žiakov. Avšak takéto zameranie môže odvrátiť našu pozornosť od iných dôležitých skutočností, ktoré majú vplyv na správanie a postoje žiaka. Faktory ako sebaúcta, školská atmosféra, názory na školské preventívne aktivity a interpersonálne vzťahy sú úzko späté s problematikou drog. Keďže sú tieto faktory ľahšie ovplyvniteľné školskými aktivitami, sú taktiež vhodné na meranie zmien.

Keď sa rozhodujeme, na ktorú oblasť sústredíme pozornosť, je dôležité zodpovedať si dve zásadné otázky: má daný faktor vzťah k školskému preventívnemu protidrogovému programu a môžu byť výsledky použité na školských stretnutiach?

Faktory, ktoré môžeme monitorovať u žiakov

- **Školská atmosféra:** Sociálna a materiálna atmosféra školy môže mať veľký vplyv na pohodu žiakov a ich správanie, napríklad čo sa týka užívania drog. Škola premyslenou a dôslednou prácou môže dosiahnuť dobré výsledky a mnohé pozitívne alebo negatívne zmeny sa dajú pripísať výlučne školským aktivitám / konzumácie drog je však ovplyvňovaná celým radom iných faktorov/.
- **Duševná pohoda:** To, ako žiaci vnímajú seba, ovplyvňuje ich správanie.
- **Interpersonálne vzťahy:** V akom type sociálneho prostredia sa žiaci pohybujú a aké majú vzťahy s vrstovníkmi a s dospelými.
- **Spätná väzba o protidrogovej politike a preventívnych aktivitách:** Počas realizácie programu alebo uskutočňovania aktivít je nevyhnutné získať dobrú spätnú väzbu, jednak kvôli potrebným zmenám, jednak kvôli osobnej motivácii.
- **Znalosti a postoje k školským pravidlám:** Vytvorenie si školských pravidiel, spoluúčasť na koncipovaní týchto pravidiel, vytváranie rešpektu voči týmto pravidlám, korektné a férové presadzovanie pravidiel sú kľúčové faktory pre dobrý preventívny program na školskej úrovni.
- **Konzumácia drog.** Ak je hlavným cieľom školského protidrogového preventívneho programu zníženie konzumácie drog, je prirodzené včleniť do monitoringu otázky týkajúce sa konzumácie drog. Otázky by sa mali týkať tak úrovne užívania drog ako aj okolností, za akých sa drogy konzumujú. Zistilo sa však, že pri meraní efektu zníženia drogovej konzumácie je ťažké zistiť objektívne výsledky, nakoľko na zmenu je potrebný dlhší čas a zmenu môže spôsobiť viacero faktorov. Zmena drogovej konzumácie nemôže byť preto jediným ukazovateľom úspešnosti preventívneho programu.
- **Postoje k drogám:** Veľa žiakov nemá skúsenosti s konzumáciou drog. Preto otázky týkajúce sa konzumácie drog sú pre nich irelevantné. Avšak postoje k drogám sú úzko späté s aktuálnym užívaním drog, liberálny postoj často predchádza aktuálnej konzumácii drog. Postoje môžeme zisťovať pomocou dotazníka, v ktorom budú otázky o tom, čo si žiaci myslia o rôznych skupinách drog a ich konzumácii.
- **Vnímanie rizika:** Vnímanie rizika hrá kľúčovú úlohu pri formovaní postojov k drogám. Ak žiak chybne vníma riziko pri užívaní drog, ovplyvní to jeho postoje a správanie.

Niektoré otázky môžu byť dobrým námetom pre diskusiu o drogách.

Faktory, ktoré môžeme monitorovať u rodičov, učiteľov a v škole ako celku

Pre rôzne skupiny ľudí sú dôležité rozličné typy informácií. Jedným z najdôležitejších cieľov monitoringu je zistiť rozmanité pohľady, o ktorých je potom možné ďalej diskutovať. Efektivita programu bude nízka, ak na začiatku jednotliví účastníci majú rozdielne pohľady na ciele aktivít a na to, čo má kto dosiahnuť.

Položením rovnakých otázok rozličným účastníkom programu, zistíme rozdiely v ich názoroch.

- **Priania:** Aké priania majú jednotliví účastníci programu? Ktoré faktory chcú ovplyvniť, ktoré zmeniť a ako to chcú dosiahnuť?
- **Vnímanie svojej úlohy:** Ako jednotliví účastníci vnímajú svoju rolu v programe? Rozmýšľajú o sebe ako o predstaviteľovi modelovej role?
- **Spätná väzba o drogovej politike/ preventívnych aktivitách**
- **Znalosť a úroveň podpory školskej drogovej politiky**
- **Postoje:** Aké sú postoje účastníkov k jednotlivým faktorom v dotazníkoch?
- **Správanie:** Ako sa jednotliví účastníci správajú? Ktoré pravidlá aplikujú doma alebo v škole?

Viac informácií o jednotlivých faktoroch nájdete v konkrétnych subkapitolách.

6.4. Ako monitorovať: Princípy a nástroje

Táto časť sa zaoberá praktickými spôsobmi ako získať a používať informácie. Pre každú zo štyroch skupín je vyčlenená samostatná subkapitola: žiaci, rodičia, učiteľský zbor a celá škola. Subkapitoly sa zaoberajú metódami získavania a používania informácií od týchto skupín, sú v nich popísané konkrétne nástroje alebo systémy zberu, analýzy a prezentácie údajov.

Monitoring na školskej úrovni je nástroj viac ako objektívny. Odporúča sa, aby bol používaný ako súčasť školskej politiky, nie samostatne. Výsledky by mali slúžiť predovšetkým na skvalitnenie zdravotnej výchovy. Od začiatku musí byť jasné, kto bude údaje používať a za akým účelom, aké opatrenia sa urobia, aby sa zabránilo zneužitiu údajov. Všetky zúčastnené strany by mali dať predbežný súhlas na monitorovanie ako súčasť intervencie.

Keď sa pracuje s takýmto citlivým materiálom, je potrebné zachovať anonymitu. Anonymita môže byť zabezpečená rozličnými spôsobmi, jeden spôsob je načrtnutý v inštrukcii k monitorovacím nástrojom / pozri Annex 3/.

Je dôležité mať na pamäti, že nie všetko sa dá kvantitatívne zmerať. Jednou z potencionálnych nevýhod kvantitatívnych cieľov aktivít je, že vedú k preceňovaniu meraní. Kvantitatívne výsledky, ktoré sa berú do úvahy izolovane, sú zjednodušené a musia byť doplnené „kvalitatívnejším“ typom informácií.

Keď si stanovujeme ciele, dávajme si pozor na výber indikátorov. Občas sa môžu ukázať ako nerealistické a musia byť jednoducho vypustené ako nedosiahnuteľné. O definovaní cieľov a plánov hovorí kapitola 3.

6.4.1. Monitorovacia schéma pre školy

V predchádzajúcej diskusii boli monitoringu vybraté určité skupiny, od ktorých sa budú získavať informácie. Žiaci, ktorí sú najdôležitejšou skupinou, rodičia, učitelia a školský personál.

Dôležité je zhromažďovať údaje o postojoch, vedomostiach, školskej atmosfére, o názoroch a prianiach rozličných skupín, o školskej politike a preventívnych aktivitách.

Na získavanie informácií od rozličných skupín je potrebné použiť rôzne metódy. Použitie dotazníkov je samozrejme u študentov, ale nemusí byť adekvátnou metódou pre rodičov a učiteľov.

Za týmto účelom slúži monitorovacia schéma, na získavanie a analýzu rozličných informácií od rôznych skupín. Tieto nástroje sú popísané v Časti II. V nasledujúcej tabuľke je načrtnutý obsah monitorovacej schémy pre školy.

Tabuľka 6.1
Prehľad monitorovacej schémy pre školy

Koho monitorovať	Čo monitorovať	Ako monitorovať	Nástroje a metódy
Žiaci	<ul style="list-style-type: none"> • Školská atmosféra • Drogová politika • Preventívne aktivity • Postoje • Konzumácia • Prania 	<ul style="list-style-type: none"> • Prieskumy štandardnými dotazníkmi • Cieľové skupiny 	<ul style="list-style-type: none"> • Štandardné dotazníky • inštrukciou
Rodičia	<ul style="list-style-type: none"> • Znalosť a podpora preventívnych drogových aktivít • Vnímanie rodičovskej role • Postoje a znalosti • Spätná väzba 	<ul style="list-style-type: none"> • Prieskumy • Stretnutia rodičov • Cieľové skupiny 	<ul style="list-style-type: none"> • Smernice • Zoznam otázok • Dotazník
Učiteľský zbor	<ul style="list-style-type: none"> • Znalosť a podpora preventívnych drogových aktivít • Vnímanie role učiteľa • Postoje a znalosti • Spätná väzba 	<ul style="list-style-type: none"> • Prieskumy • Stretnutia učiteľského zboru • Rozhovory • Cieľové skupiny 	<ul style="list-style-type: none"> • Smernice • Zoznam otázok • Dotazník
Škola ako celok	<ul style="list-style-type: none"> • Dosiahnuteľné zdroje • Znalosť a podpora preventívnych drogových aktivít • Sociálna atmosféra v škole • Definovanie rolí • Spätná väzba 	<ul style="list-style-type: none"> • Prieskumy • Stretnutia personálu školy • Ohniskové skupiny 	<ul style="list-style-type: none"> • Smernice • Zoznam otázok • Štandardy pre rýchle zosnímanie školskej situácie

6.4.2. Informácie od študentov

Študenti sú hlavnou cieľovou skupinou z hľadiska aktivít. Preto je veľmi dôležité vedieť, ktoré aktivity sú účinné a ktoré nie. Monitoring v priebehu uskutočňovania aktivít, o ktorom hovoríme v tejto kapitole, je jednou z možností ako to dosiahnuť.

Ak máme veľký počet študentov, najefektívnejšou metódou na získavanie informácií sú štandardizované odpovede na uzatvorené otázky. Odpovede môžu byť následne vyhodnotené jednoduchými štatistickými nástrojmi a tak získame dobrý obraz situácie medzi študentmi. Za týmto účelom sme vytvorili monitorovací systém pre študentov, ktorý zahŕňa sériu dotazníkov s jednoduchými výsledkami. Tieto sú prezentované v Prílohe 3. nástroj 6.1.

Hoci hlavným cieľom drogovej prevencie je minimalizovať užívanie alebo zneužívanie drog, neznamená to, že konzumácia drog by mala byť cieľom monitorovania.

Výskumy ukazujú, že konzumácia drog je ovplyvnená množstvom faktorov, ktoré zahŕňajú všeobecnú pohodu, duševné zdravie, postoje k drogám, vnímanie rizika a sociálnu atmosféru v škole. Toto všetko je obsiahnuté v dotazníkoch.

Zvlášť dôležité je zhromažďovať informácie o faktoroch, ktoré môžu ovplyvňovať školské aktivity. Okrem toho je konzumácia drog ovplyvňovaná faktormi mimo školy, napr. všeobecné trendy v drogovej konzumácii, móda, nové aspekty v kultúre mladých ľudí...Z tohto vyplýva, že hoci škola sa snaží robiť dobrú preventívnu prácu, nemusí sa to odraziť v znížení konzumácie drog u študentov. Škola by sa mala preto zamerať na oblasti, ktoré je možné ľahko ovplyvniť a kde sa dajú očakávať pozitívne zmeny. Týmito oblasťami sú: školská atmosféra, zapojenie všetkých účastníkov, znalosti o drogách a ich účinkoch, drogová politika a preventívne aktivity.

Nesmieme pritom zabúdať, že hoci ľudia považujú za najväčší problém ilegálne drogy, študenti najčastejšie užívajú legálne drogy, t.j. tabak a alkohol. Na základe štatistík vieme, že drogy spôsobujú najväčšie škody na ľudskej populácii a veľmi málo študentov experimentuje s ilegálnymi drogami bez predchádzajúceho experimentovania s alkoholom alebo s tabakom. Toto musíme mať na pamäti, keď si stanovujeme ciele a pracujeme s informáciami od študentov. Preto prílišné zameranie sa na ilegálne drogy môže byť problematické.

Upozornenie:

Nie všetci žiaci musia správne porozumieť otázkam v dotazníkoch a toto môže mať vplyv na reprezentatívnosť alebo na reliabilitu odpovedí. Nie je jednoduché ponúknuť jednoduché riešenie tohto problému. Závisí to na prístupe, ktorý je rôzny v závislosti na krajine. Dôležité je, aby s tým koordinátori počítali ako s potencionálnym problémom. Koniec koncov každá škola si najlepšie pozná svojich študentov a nájde vhodnú metódu na získavanie údajov.

6.4.3. Informácie od rodičov

Hoci je škola hlavným priestorom na výchovno – vzdelávaciu činnosť, najviac času trávia študenti doma. Rodičia sú prvými vzormi a učiteľmi detí, a akékoľvek aktivity na ovplyvňovanie žiakov musia zahŕňať aj rodičov - ako účastníkov, spolupracovníkov a poskytovateľov informácií.

Rodičia predstavujú základný kameň drogovej politiky na škole. Nemôžeme očakávať, že všetci rodičia sa aktívne zapoja. Skúsenosti ukazujú, aké je ťažké je ich zapojiť.

Informácie o ich očakávaníach a názoroch sú však dôležitým základom efektívnej drogovej politiky na škole. V ideálnom prípade rodičia a učitelia podporujú rovnaké hodnoty a normy a budú ich aj uplatňovať v praxi.

Veľký význam má aj zavedenie a udržiavanie komunikácie medzi školou a rodinou. Rodičia by mali byť pravidelne a jasne informovaní o tom, čo chce škola dosiahnuť so žiakmi – vrátane drogovej politiky a preventívnych aktivít / pozri Kapitolu 5./.

Pre školskú drogovú prevenciu je dobre, ak nie je konflikt medzi jej cieľmi a očakávaniami a práním rodičov. Pre stanovenie reálnych cieľov a ich dosiahnutie je veľmi dôležité, aby sa ich názory brali do úvahy pri plánovaní aktivít a aby sa rodičia podieľali na procese plánovania. V nástroji 6.1.7. je krátky dotazník pre rodičov.

Niektoré otázky, ktoré je dôležité zodpovedať:

Znalosti o školskej drogovej politike a preventívnych aktivitách

- Čo rodičia rozumejú pod pojmom „drogová politika“?
- Čo rodičia rozumejú pod pojmom „preventívne aktivity“?
- Aký majú rodičia pohľad na ciele školy v spojitosti so školskou drogovou prevenciou?
- Súhlasia rodičia s týmito cieľmi ?
- Vedia rodičia kto koordinuje aktivity? Na koho sa môžu nakontaktovať ohľadne výchovných záležitostí, pravidiel, možnosti rodičovského zapojenia sa, alebo keď objavia problém užívania drog, potrebujú sa poradiť?
- Cítia rodičia, že sú adekvátne zapojení do plánovania a realizácie školskej drogovej politiky a jej preventívnych aktivít ?
- Čo si rodičia myslia o školských pravidlách, týkajúcich sa užívania a zákazu tabaku, alkoholu a drog?

Vnímanie vlastnej role

- Aká by podľa rodičov mala byť ich rola v drogovej prevencii ?
- Aká by podľa rodičov mala byť rola učiteľov v drogovej prevencii
- Aké zručnosti by mali rodičia mať v spojitosti s drogami / napr. sú schopní rozprávať sa so svojimi deťmi o fajčení, užívaní liekov, pití, opilsti atď. /?
- Čo si rodičia myslia o svojom pôsobení v školskej drogovej politike v budúcnosti /čo predpokladajú/?
- Ako rodičia hodnotia svoje vlastné schopnosti v preventívnych aktivitách v súvislosti so svojimi deťmi? Ako sa môžu zlepšiť?
- Vedia rodičia rozpoznať problémy týkajúce sa drog?
- Vedia rodičia, čo majú robiť, keď niekto zo študentov alebo okolia užíva drogy?

Postoje a vedomosti

- Aký je súčasný postoj rodičov k drogám / tolerancia, obavy, strach /?
- Čo vedia rodičia o drogách?

Spätná väzba

- Čo si rodičia myslia o preventívnych aktivitách na škole?
- Čo si rodičia myslia o postupe školy v prípade drogových problémov?
- Zistili rodičia, či aktivity ponúkané školou korešpondujú s výchovou v rodine?
- Cítia sa rodičia dostatočne zaangažovaní na školskej drogovej politike a jej preventívnych aktivitách?
- Čo si rodičia myslia o spôsobe akým škola rieši problém drog?

- Čo si rodičia myslia o vzájomnej komunikácii rodiny a školy / otvorenosť, rešpektovanie sa, pružnosť, zrozumiteľnosť /?
- Čo si rodičia myslia o mimoškolských aktivitách, ktoré ponúka škola?
- Ako rodičia hodnotia svoje možnosti ovplyvňovania toho, čo sa udeje v škole?

6.4.4. Informácie od učiteľov

Prečo sú informácie od učiteľského zboru dôležité?

Učitelia sú zvyčajne najdôležitejšími aktérmi v preventívnych aktivitách. Niektorí priamo v triedach, kde sa vyučuje drogová prevencia, ostatní, ktorí majú kontakt so žiakmi v druhých triedach. Učitelia sú zaangažovaní aj na iných aktivitách školskej drogovej prevencie, napr. príprave aktivít, v rozhodovaní o zapojení rodičov, školských pravidlách, vyhľadávaní problémov a poradenstve.

Učitelia predstavujú prvú líniu – zachytávajú signály /možných/ problémov súvisiacich s drogami počas vyučovacích hodín, ale aj prostredníctvom kontaktov so žiakmi, rodičmi alebo ostatnými členmi učiteľského zboru. Ku kontaktu s rodičmi dochádza na rodičovských stretnutiach alebo vtedy, keď sa vyskytne problém.

Krátky dotazník pre učiteľov nájdeme v Nástroji 6.1.8.

Informácie od učiteľov môžeme rozdeliť na niekoľko odlišných oblastí:

Znalosť a podpora školskej drogovej politiky a preventívnych aktivít

- Čo učitelia rozumejú pod pojmom drogová politika?
- Čo učitelia rozumejú pod pojmom preventívne aktivity?
- Stotožňujú sa učitelia s cieľmi drogovej prevencie a preventívnymi aktivitami na ich škole?
- Vedia učitelia, kto koordinuje preventívne aktivity? Na koho sa môžu nakontaktovať ohľadne výchovných záležitostí, pravidiel, pri detekcii problematických drog a poradenstve, pri zapájaní rodičov
- Cítia učitelia, že sú adekvátne zapojení do plánovania a realizácie školskej drogovej politiky a jej preventívnych aktivít ?
- Čo si učitelia myslia o školských pravidlách týkajúcich sa užívania a zákazu užívania tabaku, alkoholu a drog?

Vnímanie vlastnej role

- Považujú učitelia za svoju úlohu učiť deti o drogách?
- Uvedomujú si učitelia, že majú adekvátne predpoklady k takejto práci / podpora riaditeľa a svojich kolegov, dostatok času, vhodný materiál na učenie, adekvátne zručnosti/?
- Považujú sa učitelia za schopných učiť o drogách?
- Aké zručnosti by učiteľom pomohli zvládnuť problematiku drog na vyučovacích hodinách? Ktoré zručnosti im chýbajú?
- Korešponduje vyučovanie na hodinách s východiskami načrtnutými v drogovej politike a v preventívnych aktivitách?
- Vedia učitelia rozpoznať problémy týkajúce sa drog?
- Vedia učitelia, čo majú robiť pri problémoch týkajúcich sa drog, resp. keď niekto zo žiakov, kolegov alebo rodičov užíva drogy?/ Povedať o tom? Komu? Overiť si informácie? Ako? Napísať správu? /

Postoje a vedomosti

- Aký je súčasný postoj učiteľov k drogám / tolerancia, obavy, strach /?
- Čo vedia učitelia o drogách?
- Cítia sa učitelia slobodní, keď hovoria v škole o drogách?
- Vedia učitelia, čo spôsobuje úspešnosť školskej drogovej prevencie?

Spätná väzba

- Majú učitelia problémy v plnení úloh drogovej politiky a preventívnych aktivít?
- Akú spätnú reakciu dostávajú učitelia od žiakov na preventívne aktivity?
- Myslia si učitelia, že problémy týkajúce sa drog sa riešia adekvátne a včas?
- Cítia učitelia potrebu špeciálnej podpory?
- O ktorých veciach, problémoch, súvisiacich s preventívnymi aktivitami, by učitelia chceli mať špeciálne informácie, diskusiu?
- Veria učitelia, že materiál, používaný na hodine, stimuluje žiakov k rozhovoru o týchto veciach aj doma?
- Dostávajú učitelia spätnú väzbu od rodičov o ich názore na školskú drogovú politiku a jej preventívne aktivity?
- Uskutočňujú učitelia radi preventívne aktivity? Majú dostatok vyhovujúceho materiálu na učenie?
- Je učebný materiál pre žiakov stimulujúci?
- Je učebný materiál zodpovedajúci vývinovej úrovni žiakov, ich zručnostiam, záujmom?
- Koľko času sa venuje preventívnym aktivitám?
- Používajú učitelia špeciálne aktivity na hodinách / napr. video, internet, projekty, hostí atď./?
- Dosahuje učebný materiál špecifickú formu pre danú úroveň vzdelávania?
- Ktoré problémy si vyžadujú väčšiu pozornosť?

6.4.5. Informácie od „školy ako celku“

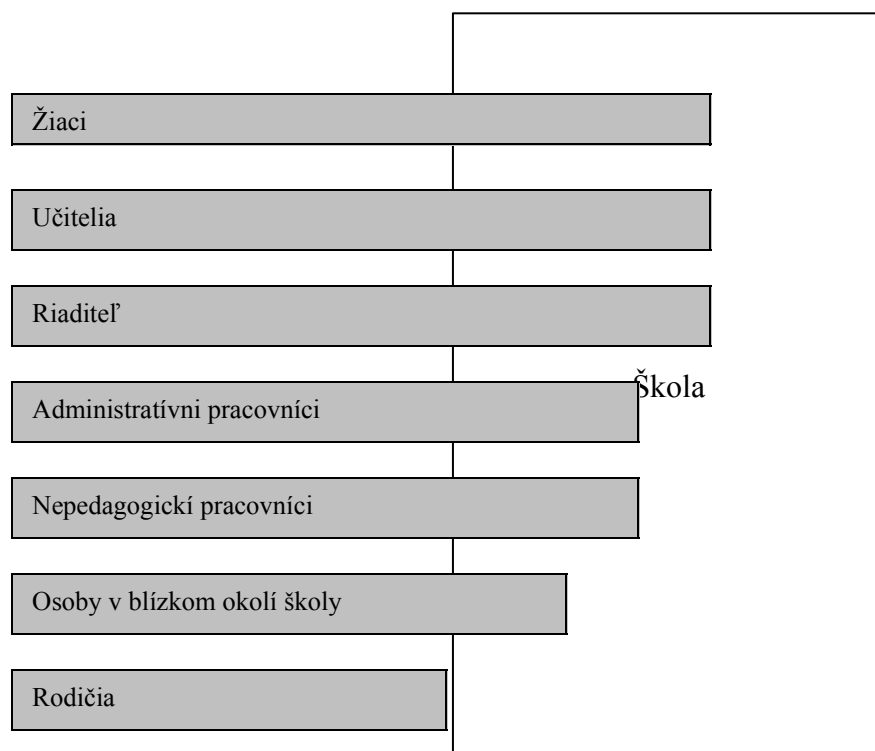
Drogová prevencia v škole nikdy nestojí osamotene, musí sa vyvíjať a rásť spoločne s výchovno – vzdelávacou činnosťou. Predchádzajúce kapitoly v tomto manuále boli zamerané na hlavné skupiny: študentov, učiteľov a rodičov. Ale škola je niečo viac ako suma týchto skupín: v plánovaní a implementácii preventívnych aktivít nesmú byť prehliadané menej viditeľné skupiny. Za účelom systémovej perspektívy je dôležité zahrnúť všetky skupiny, pretože jedna skupina má sklon ovplyvňovať druhú. Toto môže prispievať k dobrým výsledkom, alebo brzdiť preventívne aktivity.

V škole sa vyskytuje spolu veľa skupín s odlišnými cieľmi: učitelia učia, riaditeľ riadi celú školu, študenti študujú, mnoho z ich rodinného života sa odráža aj v škole, administratíva sa stará, aby fungoval celý systém, upratovačky a školník udržiavajú prostredie školy, personál v kuchyni pripravuje jedlo.

Rodičia sú v kontakte s týmito skupinami prostredníctvom svojich detí. Ostatní ľudia sú nepriamo zainteresovaní : vodiči školských autobusov, ľudia, ktorí pracujú v blízkosti školy, zdravotnícky personál starajúci sa o študentov atď.

Všetci títo ľudia sa v rôznej miere podieľajú na fungovaní “školy ako systému“:

Obr. 6.2
Škola ako systém

Tento poznatok môže byť využitý dvoma spôsobmi: adaptovaním programu na dané podmienky, dosiahnutím zlepšenia výsledkov prostredníctvom tohto procesu, alebo poskytnutím príležitosti pre celú školu za účelom vytvorenia zdravšieho prostredia pre všetkých jej zamestnancov.

Školský manažment

Špeciálna pozornosť sa musí venovať školskému manažmentu /riaditeľ, zástupca, vedenie školy/, ktorí sú iniciujú aktivity a robia rozhodnutia, alebo rozdeľujú potrebné zdroje. Na priereze školskej situácie ako celku vidíme jej organizačnú štruktúru. Najdôležitejšou osobou vo vedení školy je však učiteľ.

Školský manažment je zodpovedný za vykonanú prácu. Je zodpovedný za pravidlá denného fungovania školy a za interakcie medzi učiteľmi, študentmi a rodičmi. Fungovanie školského preventívneho drogového programu závisí najviac od podpory školského u a vyčlenenia finančných zdrojov na rozbehnutie preventívnych aktivít.

Pozri aj Kapitulu 3 a 5, kde sa rozoberá úloha školského manažmentu.

Školská zdravotná sestra a ostatní špecialisti

Školská zdravotná sestra, školský lekár, poradca, školský psychológ a ďalší špecialisti zaoberajúci sa zdravím alebo otázkami duševného zdravia, sú samozrejme kľúčovými osobami v školskej drogovej prevencii. Ako špecialisti v oblasti úzko späté s užívaním alebo zneužívaním drog, musia byť zainteresovaní na plánovaní a realizácii školskej drogovej politiky a preventívnych aktivitách.

Ostatní nepedagogickí pracovníci

Nepedagogickým pracovníkom / administratíva, upratovačky, kuchynský personál atď./ sa často, tak v škole, ako aj v školskom preventívnom drogovom programe, nevenuje pozornosť. Ale tieto osoby by mali byť tiež zapojené do realizácie programu. Oni sú tiež v kontakte so žiakmi, majú s nimi iný vzťah, charakterizovaný nižšou úrovňou autority. Žiaci sú vo všeobecnosti otvorenejší k ľuďom, ktorí nie sú ich učiteľmi. Nepedagogickí pracovníci majú tiež viac príležitostí pozorovať správanie študentov a zaznamenať prípadné problémy/ užívanie drog, šikanovanie, stravovacie návyky atď./.

Príklady

- Upratovačka nájde cigarety v odpadkovom koši na záchode a vie, že študenti nesmú v škole fajčiť. Čo urobí? Bude sa správať, že to nezistila alebo niekoho informuje?
- Vedúca školskej jedálne spozoruje, že jedna študentka zahadzuje jedlo prinesené z domu a kupuje si namiesto toho kokaín. Ako bude reagovať? Neurobí nič? Pokúsi sa s dievčaťom porozprávať? Povie to učiteľovi?

Nepedagogickí pracovníci môžu pre študentov predstavovať rolové modely, a môžu byť v týchto úlohách atraktívni, pretože nie sú učiteľia, ale v očiach študentov „normálni ľudia“.

Príklad

Fajčenie je zakázané v priestoroch školy aj mimo nich. Ale pracovníčka kuchyne sa nakláňa z okna a fajčí jednu cigaretu za druhou.

V školskom živote nepedagogický personál prispieva k fungovaniu školy ako organizácie a sociálneho systému. Ako „reálni partneri“ v školskej drogovej prevencii nepedagogickí pracovníci musia byť stotožnení s pravidlami a opatreniami užívania drog. Toto umožňuje nepedagogickým pracovníkom správne a v kongruencii s existujúcou stratégiou reagovať, keď spozorujú problematické správanie.

Nepedagogickí pracovníci by mali vedieť, kto je zodpovedný za drogovú politiku a preventívne aktivity, nielen menovite, ale aj osobne. Toto vytvára dôveru nepedagogického pracovníka k osobe, ktorá je zodpovedná za danú problematiku. Nepedagogickí pracovníci by mali mať možnosť dôverne spoznať týchto ľudí.

Na zavedenie zmeny v informovanosti pedagogických a nepedagogických pracovníkov, musí koordinátor í odstrániť strach zo sociálnej bariéry, ktorá môže existovať u nepedagogického personálu. Napríklad pre upratovačku môže byť ťažké povedať nejakej učiteľke, že spozorovala problém týkajúci sa drog, keď sa nikdy predtým s touto učiteľkou nerozprávala. Učiteľia by mali snažiť dávať pozitívne spätné väzby nepedagogickým pracovníkom, keď ich títo na niečo upozornia.

Niektoré dôležité body, ktoré je treba mať na pamäti:

Objasnenie rolí

Aby bola tímová práca ľahšia, je užitočné definovať rolu pre každého partnera a definovať zodpovednosť každej skupiny.

- Definovať pravidlá a politiku školy
- Kto je zodpovedný za preventívne aktivity?
- Kedy a kde sa dá skontaktovať s týmito osobami?
- Aká je úloha nepedagogického personálu v školskej drogovej politike a v preventívnych aktivitách?

Školský manažment

- Aké zdroje/čas, peniaze/ sa môžu vyčleniť na preventívne aktivity?
- Akú úlohu bude hrať školský manažment v školskej drogovej politike a preventívnych aktivitách?
- Aké sú očakávania školského manažmentu?
- Čo si myslí školský manažment o aktuálnej situácii v škole/ sociálna atmosféra, pravidlá a politika, užívanie drog atď./?

Školská zdravotná sestra, ostatní špecialisti

- Aká je úloha školskej zdravotnej sestry, školského lekára, poradcu, školského psychológa a ostatných špecialistov v školskej drogovej politike?
- V akej miere sú školská zdravotná sestra a ostatní špecialisti zainteresovaní na plánovaní a realizácii školskej drogovej politiky a preventívnych aktivitách?

Ostatní nepedagogickí pracovníci

- Veria členovia nepedagogického personálu, že na škole existuje otvorená atmosféra na rozhovor sa o problémovom správaní a o drogách?
- Pozorujú problémové správanie medzi študentmi?
- Ak áno, aký druh správania?
- Ak áno, ako reagujú, keď spozorujú problémy?
- Cítia sa byť informovaní o drogách?
- Cítia sa byť zruční v reagovaní na problémové správanie?
- Aké zručnosti by potrebovali, aby boli schopní čeliť takýmto situáciám lepším spôsobom?
- Aký model predstavujú pre študentov?

6.5 Získavanie informácií

Informácie môžu byť získané rozličnými spôsobmi. Ak sú skupiny príliš odlišné a dosť malé, použiť štandardizované dotazníky môže byť problematické.

Potrebné informácie môžeme získať rozhovormi, vytvorením krátkych dotazníkov s otvorenými otázkami, vytvorením ohniskových skupín, alebo použitím kombinácie týchto metód.

Výber čiastkovej metódy závisí od špecifickej situácie v škole:

- Aký čas je k dispozícii?
- Je v škole postačujúci tím na vykonanie tejto práce?

- Aké skúsenosti majú pracovníci v tejto oblasti?
- Čo je ešte potrebné urobiť v tejto oblasti?

Škola musí urobiť rozhodnutie v troch oblastiach, z ktorých každá má zvyčajne dve alternatívy:

1. Kde je potrebné zozbierať informácie: vo vnútri alebo mimo školy?
2. Ako je potrebné zozbierať informácie: písomne alebo ústne?
3. Od akého počtu ľudí je potrebné zozbierať informácie: od všetkých alebo len od niektorých členov skupiny?

6.5.1 Metódy získavania informácií

Dotazníky

Štandardizované dotazníky sú kvalitnou metódou na získanie spätnej väzby od veľkej skupiny ľudí na exaktne formulované otázky. Ale je problematické získať určitý počet údajov, keď je skupina malá, alebo ľudia odmietajú pravdivo vyplniť údaje. Keď používame otvorené otázky, môžeme získať veľkú šírku odpovedí, ktoré sa ale ťažko kvantifikujú. O dotazníkoch sa viac hovorí v kapitole 8.

Niektoré informácie sú v dotazníku pre rodičov a učiteľov/ pozri Nástroj 6.1/. Je možné použiť aj „rýchly a hrubý“ dotazník: napríklad požiadame rodičov, učiteľov, alebo inú skupinu, aby nám v troch slovách alebo vetách opísali svoj názor na školskú drogovú prevenciu vo všeobecnosti a na jednotlivé preventívne aktivity.

Príklady informácií zozbieraných od rodičov

- Škola si vytvorila krátky dotazník pre rodičov na zistenie ich názoru o školskej drogovej politike. V niektorých krajinách doprevádzajú rodičia študentov pri zápise a vtedy sú požiadaní o vyplnenie dotazníka. Alternatívny spôsob – dotazníky môžu byť distribuované a zozbierané na rodičovských stretnutiach, alebo na školských akciách pre rodičov.
- Každý rok škola organizuje prezentáciu práce študentov / na témy ako napr. životné prostredie, demokracia, multikulturálna spoločnosť atď./ . Rodičia navštívia vystúpenie a dvaja učitelia sú zodpovední uskutočniť rozhovor s niektorými z rodičov o školskej drogovej politike.
- O školskej drogovej politike sa diskutuje na rodičovských stretnutiach, učiteľ zabezpečí zosumarizovanie výstupov zo stretnutia.
- Iná škola vyčlenila učiteľov, ktorí navštívili niekoľkých rodičov a diskutovali s nimi o školskej drogovej politike.

Všeobecná diskusia na rôznych stretnutiach

Niektoré dôležité otázky je možné prediskutovať na rôznych stretnutiach ako sú stretnutia rodičov a učiteľov, rodičovské večery, stretnutia pre učiteľov, atď. Tu sa môže nájsť vhodná chvíľa na prezentáciu plánov a získanie spätnej väzby alebo na diskusiu o jednej, dvoch témach. Avšak je ťažké diskutovať detailnejšie viac ako o jednej veci a ľudia s extrémnym názorom budú na stretnutí dominovať.

Rozhovor s ohniskovou skupinou

V metodike 5.1 sú prezentované dve možnosti zberu informácií: rozhovor a ohniskové skupiny. Tieto metódy sú vhodné na získanie údajov od malých skupín.

Výber metód

Ak rodičia priamo neparticipujú na diani v škole, môže byť ťažké nájsť metódu získania informácií od nich. Je jednoduchšie zozbierať informácie od členov učiteľského zboru, ale to takisto môže spôsobovať problémy. Najdôležitejšie je, aby si organizátori našli cestu ako monitorovať a zozbierať informácie, ktoré by boli vhodnými zdrojmi pre projekt.

6.5.2 Monitorovací systém pre študentov

Študenti zvyčajne tvoria veľkú skupinu u ktorej je možné a potrebné použiť štatistické nástroje. Je tiež jednoduché monitorovať študentov hromadne a dať im vyplniť dotazník počas vyučovacej hodiny. Ťažisko monitorovania je v štandardizovaných dotazníkoch. V tejto kapitole uvádzame monitorovací nástroj vyvinutý pre preventívny drogový program. Kvôli popisu a návodu na použitie pozri metodiku 6.1 a Prílohu 3.

Vyplňovanie dotazníkov musí byť pre žiakov dobrovoľné a žiaci musia byť o ňom adekvátne oboznámený. Je dôležité komunikovať so žiakmi o dôvodoch, pre ktoré škola na uskutočňuje prieskum.

Je ideálne, ak sú študenti zainteresovaní do projektu hneď od začiatku, pokiaľ ide o plánovanie prieskumu, aj pokiaľ ide o používaný materiál. Prieskum môže byť robený formou projektu, kde sú zainteresovaní tak študenti ako aj ostatní pracovníci školy. Je dobré použiť štatistiku. Vstupné počítačové údaje a procesorová analýza sa môžu realizovať v počítačových triedach. Diskusia o výsledkoch môžeme viesť medzi rôznymi subjektami a triedami. Pri dobrom plánovaní je vhodné prieskum začleniť do bežných aktivít, znižuje sa tak množstvo práce vykonanej navyše.

KEDY NEPOUŽÍVAŤ MONITOROVACÍ NÁSTROJ

Je niekoľko situácií, kedy sa neodporúča použiť monitorovací nástroj.

- **Keď je príliš veľa práce:** Uskutočnenie prieskumu má za následok veľké množstvo práce. Škola si musí byť istá, že čas a zdroje, ktoré potrebuje, si musí zarezervovať ešte pred uskutočnením prieskumu.
- **Keď nie je možné zabezpečiť anonymitu:** Nie je vhodné uskutočniť prieskum, ak má škola menej ako 150 študentov, potom môže byť ťažké zabezpečiť ich anonymitu. Ak nemôže byť dodržaná náležitá organizácia prieskumu (pozri inštrukcie k monitorovaciemu systému), malo by byť od prieskumu upustené.
- **Keď nie je možné využitie konštruktívnym spôsobom:** Skupina, ktorá má na starosti organizáciu, si musí byť vedomá nebezpečenstva zneužitia materiálu a musí zabezpečiť, aby nikto zo skupiny nezneužil monitorovací materiál. Je potrebné rešpektovať anonymitu tých, ktorí poskytli informácie.

Samotné čísla je potrebné porovnať, a tak je možné postihnúť trendy. Zhrnutie a porovnanie výsledkov sa môže uskutočniť na niekoľkých úrovniach. Monitorovací nástroj poskytuje porovnanie medzi pohľaviami a medzi triedami. Ak sa prieskum uskutoční niekoľkokrát, poskytne porovnanie v čase a dá informáciu o zmene. Školy,